

ΟΙ ΣΤΥΛΙΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ BYZANTINHN ΤΕΧΝΗΝ

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μελέτης μου περὶ τῆς Εὐλογίας τοῦ Ἀγίου Συμεὼν τοῦ Θαυμαστορεΐτου, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν προηγούμενον τόμον τῆς Ἑπετηρίδος ταύτης¹, μοῦ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἐξετάσω λεπτομερέστερον τὰς εἰκόνας τῶν στυλιτῶν εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν ἐκείνην μοῦ ἐγεννήθησαν πολλὰ προβλήματα : Ποία ἦτο ἡ πραγματικὴ μορφή τοῦ στυλίτου καὶ πῶς τὴν διεμόρφωσεν ἡ βυζαντινὴ τέχνη ; Τί παρέλαβεν ἐκ τῆς πραγματικότητος ἡ οὕτω διαμορφωθείσα παράστασις τοῦ στυλίτου ; Ποιοὶ λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς παραδόξου καὶ μὲ ἰσχυρὰν σχηματοποίησιν βυζαντινῆς εἰκόνης τοῦ στυλίτου ;

Τῶν προβλημάτων τούτων καὶ ἄλλων ἀκόμη ἐζήτησα τὴν, κατὰ τὸ δυνα-

¹ Ἑπετηρίς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, σ. 79 κ.ἐξ. Τὸ ἄρθρον μου ἐκεῖνο ἐργάφη κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κατοχῆς, ὅποτε αἱ βιβλιοθήκαι τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν σχολῶν δὲν μου ἦσαν προσιταί. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἠδυνήθην νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν μου ὠρισμένας μελέτας, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξιν ἐγνώριζον. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιότερα εἶναι ἡ τοῦ J. Lassus, *Images de stylites*, ἐν *Bulletin d'Etudes Orientales de l'Institut Français de Damas*, 2, 1932, 68 κ.ἐξ. Ἐκεῖ δημοσιεύονται μερικαὶ Εὐλογίαι τοῦ Ἀγ. Συμεὼν Θαυμαστορεΐτου, ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἡμετέραν, ὅχι ὅμως ἐντελῶς ὅμοιαι. Εἰς τὴν κάπως πλησιεστέραν ἐξ αὐτῶν (Lassus, Ἑνθ' ἄν. σ. 69 καὶ πίν. XVIII. 1. Ἐπίσης καὶ παρὰ A. Grabar, *Martyrium*, Paris, 1946, Δεύκωμα, πίν. LXIII. 1), ὅπως καὶ εἰς ἄλλας (Lassus, Ἑνθ' ἄν. πίν. XVIII. 2, 3), εἰκονίζονται ἑκατέρωθεν τοῦ στύλου αἱ δύο μετὰ φωτοστέφανου μορφαὶ (Κόνων καὶ Μάρθα), χωρὶς ὅμως ἐπιγραφάς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὰς ταυτίσῃ ὁ Lassus. Τὴν ποικιλίαν τῶν παραστάσεων γύρω ἀπὸ τὸν στυλίτην, τὴν παρατηρούμεν εἰς τὰς Εὐλογίας αὐτάς, ὁ Lassus (Ἑνθ' ἄν. 82) ἐρμηνεύει πολὺ ὀρθῶς ἀπὸ τὴν ἀντιγραφὴν διαφόρων ἐπεισοδίων ἐκ σειρᾶς τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμου, φαίνεται, τὰς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς τοῦ Θαυμαστοῦ Ὁρους καὶ παρίστανον τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ Συμεὼν Θαυμαστορεΐτου. Μίαν ἄλλην Εὐλογίαν τοῦ Συμεὼν, ἀρκετὰ ὅμως διάφορον, εὐρισκομένην εἰς τὸ Bobbio τῆς Ἰταλίας, ἀναδημοσιεύει ἐκ τῆς Rivista di Archeologia Cristiana, 4, 1927, ὁ Grabar, Ἑνθ' ἄν. πίν. LXIII. 2. Τέλος ὁ πατ. R. Mouterde, *Nouvelles images de stylites*, ἐν *Miscellanea Guillaume de Jerphanion*, Roma, 1947 (= *Orientalia cristiana periodica*, XII), 1, 245 κ.ἐξ. ὅπου καὶ ὅλη ἡ νεωτέρα σχετικὴ βιβλιογραφία, ἐδημοσίευσεν τρεῖς ἄλλας Εὐλογίας ὁμοίας πρὸς τὴν ὑφ' ἡμῶν μελετηθεῖσαν, ἀλλ' ὅχι ἀπαραλλάκτους. Ἡ ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῶν ἀκεραία σωζομένη ἐπιγραφή, πλησίον τῆς ἀριστερᾶ τοῦ στύλου μορφῆς : ΚΟΝΩΝ, ἀποδεικνύει τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν, καθὼς καὶ τὸν ταυτισμὸν, ἀπολύτως ἀκριβῆ.

τόν, ἐπίλυσιν. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης μου αὐτῆς ἐκθέτω ἐνταῦθα.

Εἶναι ἀνάγκη κατὰ πρῶτον νὰ ἴδωμεν ποία ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ μορφή τοῦ στυλίτου, τοῦ διερχομένου τὴν σκληροτάτην ἀσκητικὴν τοῦ ζωὴν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος.

“Ὅ,τι περὶ τῆς ζωῆς τῶν στυλιτῶν εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν βιογραφικῶν των καὶ ἐξ ἄλλων γραπτῶν πηγῶν, τὸ συνεκέντρωσεν εὐτυχῶς ὁ πατ. Ἰππόλυτος Delehayе εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῶν στυλιτῶν ἀγίων¹. Ἐκ τῆς ἐναργεστάτης ἐκείνης εἰκόνης παραλαμβάνομεν ἐνταῦθα ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὴν ἡμετέραν ἐρευναν.

Οἱ κίονες τῶν στυλιτῶν, σχεδὸν κατὰ κανόνα, δὲν ἀνῆκον εἰς ἀρχαῖα κτήρια, ἀλλ’ ἐστήνοντο εἰδικῶς δι’ αὐτούς². Ὁ κίων τοῦ στυλίτου ἴστατο συνήθως ἐπὶ εὐρείας κτιστῆς ἐξέδρας μὲ μικρὰν κτιστὴν κλίμακα ἀναβάσεως εἰς αὐτήν³. Τοῦτο βεβαίως δὲν συνέβαινεν ὅταν ἡ βάσις τοῦ κίονος ἦτο λαξευμένη εἰς τὸν βράχον⁴. Ὁ κίων συνήθως δὲν ἦτο μονόλιθος, ἀλλ’ ἀπετελεῖτο ἐκ σπονδύλων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ὕψος του, αἱ ἐκ τῶν κειμένων ἐνδείξεις

¹ H. Delehayе, *Les saints stylites*, Bruxelles, 1923, σελ. CXLIV κ.ἐξ.

² Delehayе, “Ἐνθ’ ἀν. σ. 154, 158. Μόνον διὰ τὸν “Αγ. Ἀλύπιον ἀναφέρεται εἰς τὴν βιογραφίαν του ὅτι ἀνέβη ἐπὶ κίονος, ἱσταμένου ἐπὶ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ τάφου καὶ φέροντος ἄνω «ταυρολέοντα», τὸν ὁποῖον ὁ Ἅγιος κατεκρήμνισε μὲ λαστὸν καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν του. Τὸν «ταυρολέοντα» ὁ π. Delehayе, “Ἐνθ’ ἀν. LXXXIII, ἐρμηνεύει ὡς «φανταστικὸν ζῶον, κατὰ τὸ ἥμισυ ταῦρον καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ λέοντα». Νομίζω πολὺ πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ συμπλέγματος λέοντος καταβάλλοντος ταῦρον. Τοιαῦτα συμπλέγματα ἐπὶ ἑλληνιστικῶν ἰδίως τάφων τῆς Μ. Ἀσίας εἶναι, ὡς γνωστόν, συνηθέστατα. Πρὸς τὸν «ταυρολέοντα» τοῦ κειμένου τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σχετισώμεν τὸ περίφημον ἀνάκτορον τοῦ Βουκολέοντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ἐκεῖ, ὅπως βλέπομεν εἰς μίαν μικρογραφίαν τοῦ ἐν Μαδρίτῃ κώδικος τοῦ Σκυλίτζη, ἀπεικόνισης παρὰ L. de Beylié, *L’habitation byzantine*, Grenoble - Paris, 1902, σ. 135, ὑπῆρχον εἰς τὴν πρόσοψίν του δύο χωριστὰ ἀγάλματα λέοντος καὶ βοός, ἱστάμενα ἐπὶ ἰδίας βάσεως ἑκαστον. Ὡς ἄλλο παράδειγμα στυλίτου ἐπὶ ἀρχαίου κτηρίου θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὁ διαμεῖνας ἐπὶ τῶν κίωνων τοῦ Ὀλυμπίου εἰς τὰς Ἀθήνας. Περὶ τούτου βλ. κατωτέρω.

³ Delehayе, “Ἐνθ’ ἀν. CLII, CLIV.

⁴ Ἡ λαξευτὴ βάσις τοῦ κίονος τοῦ Ἀγ. Συμεὸν σώζεται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν μονὴν του (Καλάτ Σιμάν). Delehayе, “Ἐνθ’ ἀν. CXLIX κ.ἐξ. Βλ. καὶ G. de Jerphanion *La voix des monuments*, Nouv. série, Roma-Paris, 1938, 128 κ.ἐξ. πίν. XXIV. 2. Βλ. ὁμοίως D. Krenker ἐν *Jahrb. des deutsch. archäol. Instituts*, 49, 1934, σ. 66, εἰκ. 4. Ἐπίσης σώζεται ἡ λαξευτὴ βάσις τοῦ κίονος τοῦ Ἀγ. Συμεὸν Θανμαστορεῖτου εἰς τὰ εἰρεῖνια τῆς ἐγγύς τῆς Ἀντιοχείας Μονῆς τοῦ Θανμαστοῦ Ὁρους. Βλ. Grabar, *Martyrium*, I, σ. 603, εἰκ. 55 καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς τὴν σ. 119, σημ. 1. Πρβ. καὶ Delehayе, “Ἐνθ’ ἀν. CXLVI.

δὲν εἶναι πολὺ σαφεῖς. Φαίνεται ὅμως ὅτι συνήθως οἱ κίονες ἦσαν μᾶλλον χαμηλοί, ἐνίοτε μάλιστα πολὺ χαμηλοί¹. Ἐξαίρεσιν ἴσως ἀπετέλει ὁ τελευταῖος κίων, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέβη ὁ Ἁγ. Συμεὼν, ἔχων, κατὰ τὰ κείμενα, τὸ ἀπίθανον ὕψος τῶν 16 - 18 μέτρων².

Ὁμοίως ἀσαφεῖς εἶναι αἱ ἐνδείξεις τῶν κειμένων καὶ διὰ τὰ κιονόκρανα. Εἰς τὸν βίον τοῦ στυλίου Ἁγ. Λουκά γίνεται λόγος περὶ «κεφαλίδος τοῦ κίονος»³. Νομίζω βέβαιον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κιονοκράνου, ἀλλὰ περὶ εὐρείας πλακός, τοποθετημένης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Ὅτι ἐκεῖ ἐχρειάζετο εὐρεῖα σχετικῶς ἐπιφάνεια εἶναι βέβαιον, διότι καὶ μικρὸς οἰκίσκος ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ὥς θὰ ἴδωμεν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλίων καὶ περιστατικά, κατὰ τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐδέχοντο ἐκεῖ καὶ ἐπισκέπτας καὶ ἀσθενούντες κατεκλίνοντο⁴. Ἀλλὰ ἡ ἐπιφάνεια συνήθους κιονοκράνου, ὅσον-δήποτε μεγάλου, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη τὰς ἐκεῖ ἀπαιτούμενας εὐρείας διαστάσεις. Διὰ τοῦτο ἡ «κεφαλὶς τοῦ κίονος» πρέπει, νομίζω, νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς εὐρεῖα πλάξ, προσηλωμένη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ π. Delehayе, ὁμιλοῦντος περὶ κιονοκράνου ἢ περὶ ἀρκετὰ πλατέος ἄβακος⁵, εἶναι, νομίζω, ἀκριβεστέρα κατὰ τὸ δεύτερον μόνον ἥμισυ αὐτῆς. Εἰς μερικὰ ἄλλωστε συριακὰ ἀνάγλυφα στυλιτῶν⁶ καθὼς καὶ εἰς μερικὰς Εὐλογίας τοῦ Ἁγ. Συμεὼν Θαυμαστορεῖτου⁷ εἰκονίζεται, κατὰ τρόπον παραδόξως ρεαλιστικόν, ἡ πλάξ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κίονος, ἡ ἐπέχουσα τὴν θέσιν κιονοκράνου.

Ἡ πλάξ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵστατο ὁ στυλίτης, ἔφερε γύρω περίφραγμα, προστατεῦον αὐτὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως. Τοῦτο ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ κάγκελλα ξύλινα ἢ σιδηρᾶ, ἄλλοτε δὲ ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ σανί-

¹ Delehayе, "Ενθ' ἀν. CLIII κ.ἐξ.

² Delehayе, "Ενθ' ἀν. CLXXI. Κατὰ τὸν Θεοδώρητον, ὁ τελευταῖος κίων εἶχε ὕψος 36 πήχεων, κατὰ δὲ τὸν συριακὸν βίον, 40. Delehayе, XXVII κ.ἐξ. CL. Ὁ de Vogué καὶ ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑπολογίσουν τὸ ὕψος τοῦ ἐκ τῆς ὑπαρχούσης βάσεως καὶ τοῦ σφωζομένου τμήματος σπονδύλου. Οἱ ὑπολογισμοὶ ὅμως αὐτοὶ δὲν φαίνονται πολὺ πιθανοί, ὥς παρετήρησεν ἡδη ὁ Delehayе, CLXXI, διότι ὁ κίων δὲν εὐρίσκετο εἰς οἰκοδόμημα, ὥστε νὰ ὑπάγεται εἰς τοὺς γνωστοὺς κανόνας ἀναλογιών. Τὸ ὕψος τῶν 18 μ. ἔχει ἐπίσης ὁ κίων μετὰ τῆς βάσεως καὶ τοῦ κιονοκράνου εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Krenker, κατὰ σχέδιον τοῦ H. Giesemann, ἐν Jahrb. des deutsch. archäol. Instituts, 49, 1934, σ. 68, εἰκ. 7. Τὸ βιβλίον τοῦ D. Krenker, Die Wallfahrtskirche des Symeon stylites in Kal'at Sim'an, 1939, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδω.

³ Delehayе, "Ενθ' ἀν. σ. 209, 4.

⁴ Αὐτόθι, σ. CLV.

⁵ Αὐτόθι, σ. CLV.

⁶ Lassus, "Ενθ' ἀν. πίν. XXI, XXII.

⁷ Lassus, "Ενθ' ἀν. πίν. XXVIII. 1, 3. Πρβ. καὶ Grabar, "Ενθ' ἀν. Λεύκωμα, πίν. LXIII. 1.

δων¹. Συνήθως αἱ τρεῖς πλευραὶ τοῦ περιφράγματος, ἰδίως ὅταν τοῦτο ἦτο ἐκ σανίδων, ὑψοῦντο ἀρκετὰ καὶ ἐκαλύπτοντο ἄνω μὲ σανίδας ἢ μὲ τένταν, ἐνίοτε δερματίνην, τὴν ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ Συμεὼν Θανμαστορείτου ὀνομαζομένην «καμασίνην μηλωτήν»². Τὸ ξύλινον τοῦτο κατασκευάσμα, τὸ καλυπτόμενον μὲ τένταν καὶ μὲ ἀνοικτὴν τὴν μίαν πλευράν, ἀπετέλει μικρὸν οἰκίσκον, προσστατεύοντα κάπως τὸν στυλίτην³. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλιτῶν ἀναφέρονται καὶ ξύλινα ἢ σιδηρὰ κάγκελλα⁴, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα εὐρίσκοντο πρὸ τῆς ἀνοικτῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκίσκου, προσστατεύοντα τὸν στυλίτην ἀπὸ τῆς πτώσεως. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πλακὸς ἦσαν ἐμπεπηγμένοι, ἴσως ὅχι πάντοτε, σταυροί⁵. Ἡ ἀνάβασις τέλος πρὸς τὸν στυλίτην καὶ γενικῶς ἡ ἐπικοινωνία τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν μὲ αὐτὸν ἐγένετο διὰ κινητῆς ξυλίνης κλίμακος. Αὕτη ὅμως δὲν εὐρίσκετο μονίμως ἐκεῖ, ἀλλ' ἐτοποθετεῖτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ στυλίου, κατόπιν ἐντολῆς του⁶.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς αὐτὸν τὸν στυλίτην. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς τῶν στυλιτῶν, τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἐπὶ τοῦ κίονος παραμονῆς των, ἐκτεινομένης πολὺν χρόνον εἰς ἀρκετὰς δεκάδας ἐτῶν, οὗτοι ἴσταντο ὄρθιοι καὶ μόνον εἰς περιπτώσιν ἀσθενείας κατεκλίνοντο. Τοῦτο ρητῶς καὶ ὁμοφώνως μαρτυροῦσιν οἱ βιογράφοι ὅλων τῶν γνωστῶν μεγάλων στυλιτῶν⁷. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ κατὰ

¹ Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLVI κ.ξξ.

² Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLVII κ.ξξ.

³ Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLVIII κ.ξξ. Τοιοῦτος οἰκίσκος, κτιστὸς ὅμως, ἐσφίξετο μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ συνδέοντος δύο κίονας τοῦ Ὀλυμπείου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε διαμείνει χριστιανὸς στυλίτης, τὸν ὁποῖον διεδέχθη Τοῦρκος χότζας. Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, II, 293. Μία τῶν παλαιότερων καὶ τῶν μᾶλλον εὐκρινῶν ἀπεικονίσεων, τῶν εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον γνωστῶν, τοῦ οἰκίσκου τούτου εὐρίσκεται μετὰ τῶν σχεδίων τῶν ἐκτελεσθέντων κατ' ἐντολὴν τοῦ μαρκησίου de Noinetel, ὅτε ἐπεσκέφθη οὗτος, κατὰ τὸ 1674, τὰς Ἀθήνας, τὰ ὁποῖα ἀβασίμως θεωροῦνται ὡς ἔργα τοῦ J. Carrey. Βλ. H. O m o n t, Athènes au XVIIe siècle, Paris, 1898, πίν. XXII. Περὶ τοῦ οἰκίσκου βλ. καὶ Εὐρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Τεύχ. Γ', Α. Ὁρλάνδου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος Ἀθηνῶν κ.λ.π. Ἀθήναι, 1933, σ. 150, ἀριθ. 7, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, εἰς τὴν ὁποίαν δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἔργον τοῦ O m o n t.

⁴ Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLVIII καὶ 268,30.

⁵ Βλ. Α. Ξυγγόπουλον εἰς τὴν Ἑπετηρ. Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, 83.

⁶ Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLIII κ.ξξ. Πρβ. καὶ τὰ συριακὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰς Εὐλογίας παρὰ Lassus, "Ενθ' ἄν. πίν. XVIII. 3, XXI, XXII.

⁷ Delehay e, "Ενθ' ἄν. CLXVIII. Εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλιτῶν ὑπάρχουν πλεῖστα χωρία ἀποδεικνύοντα τοῦτο. Ἀναφέρω, ὡς λίαν χαρακτηριστικόν, ἐν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Δανιὴλ στυλίου. Ὁ Γελάνιος, ἰδιοκτῆτης τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον

τὸν ὀλιγώρορον ὕπνον των ἴσταντο ὄρθιοι, στηριζόμενοι εἰς τὸ πρὸ τοῦ οἰκίσκου των κάγκελλον¹. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔνδυμα τῶν στυλιτῶν, οὐδεμίαν ἔχομεν σαφῇ μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ κείμενα. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι τοῦλάχιστον τῶν στυλιτῶν ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅπως γενικῶς οἱ ἀσκηταὶ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ κοκούλλιον, μάλλινον ἢ δερματίνον, περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμον ἤδη μακρὸν λόγον εἰς τὴν προηγουμένην μελέτην μου².

Αὕτῃ ἦτο, εἰς ἀδράς γραμμάς, ἡ πραγματικὴ εἰκὼν τοῦ κίονος καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἱσταμένου στυλίτου, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν εξέτασιν τῆς μορφῆς τοῦ στυλίτου, ὅπως ἀπεδόθη αὕτη ὑπὸ τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς τέχνης ἀπὸ τῶν προεικονομαχικῶν χρόνων μέχρι τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας.

Μὲ βάσιν τὰς πολυαριθμούς ὑπαρχούσας παραστάσεις, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸν ἑξῆς γενικὸν τύπον :

Ὁ στῦλος δὲν διαφέρει διόλου ἀπὸ τοὺς συνήθεις κίονας τῶν οἰκοδομημάτων. Ἐχει χαμηλὴν βάσιν μὲ σπείρας καὶ φέρει ἄνω κιονόκρανον μὲ πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν. Ὁ κορμὸς τοῦ κίονος, συνήθως κυλινδρικός, σπανιότερον τετράπλευρος, παρίσταται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου μὲ φλέβας, κάποτε δὲ φέρει καὶ δακτυλίους, κατ' ἀπομίμησιν τῶν χαλκίνων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκοσμοῦντο οἱ κίονες τῶν μεγάλων καὶ πολυτελῶν ἐκκλησιῶν³. Εἰς παραστάσεις μεταγενεστέρων χρόνων ὁ στῦλος εἰκονίζεται

εἶχεν ἀνεγερθῇ, ἄνευ τῆς ἀδείας του, ὁ κίων, ἀναγκάσας τὸν στυλίτην νὰ κατέλθῃ ἐξ αὐτοῦ, μετενόησεν, ὅταν κατὰ τὴν ἀπόδοον εἶδε «πόδας ἐκείνους (τοῦ Δανιὴλ) ὡς ἐτέρους κίονας, οὗς αἱ παννύχιοι στάσεις καὶ πανημέριοι οἰδοῦντας καὶ ἡλκωμένους καὶ τραυμάτων πλήρεις ἰδοίεντες». Delehay, «Εὐθ' ἀν. 118 20-22.

¹ Delehay, «Εὐθ' ἀν. CLXX.

² Ἐπετηρ. Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, 84 κ. ἐξ. Κουκούλλιον φέρουν καὶ δύο μοναχοὶ παρὰ τὸν κίονα τοῦ στυλίτου ἐπὶ μιᾷς Εὐλογίας τοῦ Συμεὼν Θαυμαστορείτου. Lassus, «Εὐθ' ἀν. πίν. XVIII. 2.

³ Ἐξαιρετικὸν ὅλως παράδειγμα εἶναι ὁ κίων τοῦ Συμεὼν εἰς τὸν κώδ. 14 τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου, ὅπου οὗτος φαίνεται ἀποτελούμενος ἐκ τεσσάρων μεταλλικῶν ἐλασμάτων συμπλεκόμενων κατὰ τὸ μέσον εἰς κόμβον. H. Brockhaus, Die Kunst in den Athos-Klöstern, Leipzig, 1891, πίν. 26. Ὁ ζωγράφος ἀπομμεῖται κιονίσκους εὗρισκομένους εἰς τέμπλα, ἀνάγλυφα θωράκια κ.λ.π. Βλ. G. Millet, Monuments byzantins de Mistra, Paris, 1910, πίν. 44. 2, 45. 3. Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, 1, 1935, σ. 30, 31. 2, 1936, σ. 23, 35 κ. ἄ. G. Selumberger, Nicephore Phocas, 271. Τὰ γλυπτὰ ἐξ ἄλλου ταῦτα φαίνονται ἀντιγράφοντα πραγματικὰ μετάλλινα ἀντικείμενα, μανουάλια κ.λ.π., τῶν ὁποίων ἰδέαν μᾶς δίδει τὸ ξύλινον μανουάλιον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου: Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, 2α ἔκδ. Ἀθῆναι, 1931, σ. 65, εἰκ. 30. Τοὺς πλεκτοὺς αὐτοὺς κίονας ἀπεικονίζουν συνήθως οἱ βυζαντινοὶ ζωγράφοι εἰς τοὺς κανόνας ἀντιστοιχίας τῶν Εὐαγγελίων. Βλ. προχείρως J. Ebersolt, La miniature byzantine, Paris, 1926, πίν. XVII. 2.

ἐνίστε κτιστός, με ὀρθογωνίους λιθίνους δόμους (εἰκ. 2). Τέλος, ὄχι σπανίως, οἱ κίονες ἔχουν εἰς τὸ κάτω μέρος θύραν εἰσόδου, ἐνίστε δὲ καὶ παράθυρα κατὰ τὸ ὕψος, ὥς νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κλιμαξὶ ὀδηγοῦσα εἰς τὴν κορυφὴν των¹. Ὁ κίων τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν μόνον ὅταν παρ' αὐτὸν εἰκονίζονται πρόσωπα, εἶναι συνήθως χαμηλός, ὀλίγον ὑπερέχων τοῦ ἀναστήματος ἀνθρώπου. Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τέλος παρίσταται, ὄχι ὅμως πάντοτε, τὸ περίφραγμα, εἴτε ἀποτελούμενον ἀπὸ κάγκελλα εἴτε συμπαγές, ξύλινον ἢ κτιστόν, ὅποτε φέρει συνήθως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του διακόσμησιν.

Ἄν συγκρίνη τις τὴν εἰκόνα ταύτην τοῦ κίονος πρὸς τὴν πραγματικὴν, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἐσκιαγραφήσαμεν με βάσιν τὰ κείμενα, θὰ πεισθῇ ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῶν μνημείων παραστάσεων καὶ τῆς πραγματικότητος ἔλαχιστη σχέσις ὑπάρχει. Οἱ κίονες εἰς τὰς εἰκόνας εἶναι σχεδὸν φανταστικοί, ἀντιγράφοντες ὄχι τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, ἰδιαιτέρως δέ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς στήλους, τοὺς φέροντας προτομὰς αὐτοκρατόρων κ.λ.π. ἐλήφθη τὸ πρότυπον τοῦ κορμοῦ ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου, τῆς βάσεως με τὰς σπείρας καὶ τοῦ κιονοκράνου με τὴν πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν. Ἐπίσης ἐκ τῶν μεγάλων θριαμβευτικῶν στηλῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμουσαν τὰς πλατείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων, ἀντεγράφησαν ἀναμφιβόλως αἱ θύραι εἰσόδου καὶ τὰ στενὰ καθ' ὕψος παράθυρα, τὰ φωτίζοντα ἐκεῖ τὴν μέχρι τῆς κορυφῆς ὀδηγοῦσαν ἑλικοειδῆ κλίμακα², τὰ ὁποῖα εἶδομεν ὅτι πολλάκις εἰκονίζονται εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν, ὅπου βεβαίως τοιαύτη ἐσωτερικὴ κλίμαξ δὲν ὑπῆρχεν. Ὅλος αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν χρωματιστῶν μαρμάρων καὶ τῶν ἀναγλύφων κιονοκράνων εἶναι βεβαίως ξένος πρὸς τὸν ἄπλοῦν καὶ λιτὸν κίονα τῶν στυλιτῶν. Ἡ τέχνη σπανιώτατα, ὥς εἶδομεν, εἰκόνισε τὸν ἄπλοῦν ἄβακα, τὸν ἐπέχοντα θέσιν κιονοκράνου εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν, οὐδέποτε δέ, καθ' ὅσον γνωρίζω, παρέστησε τὸν οἰκίσκον, τὸν προφυλάσσοντα τὸν ἀσκητήν.

Οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ γλύπται συστηματικῶς, θὰ ἠδύνάτο τις νὰ εἴπῃ, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Πόσον δὲ ὀλίγην σημασίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων δεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ὁ ζωγράφος, ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα τὴν μικρογραφίαν τοῦ Συμεὼν

¹ Π.χ. Παντάνασσα Μυστρά: Millet, Mistra, πίν. 150.3. Βλ. καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Delehay e, *Ενθ' ἀν. CLIII, σημ. 8.

² Βλ. π.χ. τὴν εἰσὸδον εἰς τὴν βάσιν τοῦ κίονος τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Trinity College ἐν Cambridge παρὰ A. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, Paris, 1936, πίν. XV. Ἐπίσης τὰ στενὰ παράθυρα τοῦ ἰδίου κίονος, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Melchior Lorch, παρὰ Th. Reinach ἐν Revue des Etudes Grecques, 9, 1896, σ. 79, εἰκ. 5.

εις τὸν κώδ. 2 τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς ᾿Αγ. Παντελεήμονος, παρέστησε τὴν κλίμακα, διὰ τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ ἐπισκέπται ἐπεκοινώνουν μὲ τὸν στυλίτην, ὃχι ξυλίνην κινητὴν, ὅπως ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ ὅπως τὴν βλέπομεν εἰς ἄλλας παραστάσεις, ἀλλὰ κτιστὴν, μὲ ἐπένδυσιν ἐκ χρωματιστῶν μαρμάρων¹.

Εἰκ. 1. Ὁ ᾿Αγ. Ἀλύπιος.
Ἐκ μικρογραφίας τοῦ Μηρολογίου
τοῦ Βατικανοῦ.

Ἄλλ' ἐκεῖ, ὅπου οἱ βυζαντινοὶ τεχνίται ἀπεμακρύνθησαν σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, εἶναι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ στυλίτου ἐπὶ τοῦ κίονός του. Ὁ στυλίτης, ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἀκόμη παραστάσεών του, εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου κατὰ κανόνα ἐν προτομῇ κατενώπιον, σπανιώτατα δὲ ἐστραμμένος πρὸς τὰ πλάγια, ἀλλὰ πάντοτε ἐν προτομῇ. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς παραστάσεις αὐτὰς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ τις ποῦ εὑρίσκεται τὸ κάτω σῶμα τοῦ στυλίτου. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη δυσκολώτερον εἰς τὰς παλαιότερας παραστάσεις, ἰδίως ἐπὶ τῶν Εὐλογιῶν, ὅπου πολὺ συχνὰ παραλείπεται καὶ αὐτὸ τὸ περίφραγμα, ἡ δὲ προ-

τομὴ τοῦ στυλίτου εἰκονίζεται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου ἢ τοῦ ἄβακος².

Τὴν περίεργον αὐτὴν παράστασιν φαίνεται ὅτι ἐπεχείρησαν ἐνίοτε οἱ ζωγράφοι τῶν μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν χρόνων νὰ τὴν ἐρμηνεύσουν κατὰ τινα τρόπον. Οὕτως ὁ Νέστωρ, ὁ ἐκτελέσας τὴν μικρογραφίαν τοῦ ᾿Αγ. Ἀλυπίου εἰς τὸ Μηρολόγιον τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, τὸ ὁποῖον ἀπόκειται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, παρέστησε τὸν στυλίτην κατὰ τρόπον δίδοντα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οὗτος κήθηται ἵσως ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου μὲ τοὺς πόδας διεσταυρωμένους κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον³ (εἰκ. 1). Οἱ ζωγράφοι τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων ἐπεχείρησαν ὁμοίως καὶ αὐτοὶ νὰ δώσουν κά-

¹ Δελτίον Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, 7, 1901, πίν. 36 καὶ σ. 185.

² Βλ. Ἑλετηρ. Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, Ἔνθ' ἀν. σ. 79, εἰκ. 1 καὶ Grabar, Martyrium, Δεύκωμα, πίν. LXIII. 1, ὡς καὶ τὸ συριακὸν ἀνάγλυφον παρὰ Lassus, Ἔνθ' ἀν. πίν. XXI.

³ Il Menologio di Basilio II (Cod. Vatic., gr. 1613), Torino, 1907 (Codices e Vaticanis selecti... vol. VIII) πίν. 208.

ποῖαν ἐρμηνεῖαν εἰς τὴν παράστασιν. Οὕτως ὁ ζωγράφος ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸ 1548 τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Βαβλαὰμ τῶν Μετεώρων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Συμεῶν, θέλων νὰ παραστήσῃ, διὰ λόγους σχετικούς μὲ τὸν βίον τοῦ στυλῖτου, τὸν πλήρη σκωλήκων πόδα του, ἐξωγράφησε τοῦτον ἐξερχόμενον ἀπὸ ὀπὴν τοῦ κτιστοῦ περιφράγματος, τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἄνω μέρος τοῦ κιονοκράνου¹ (εἰκ. 2). Ὁ τρόπος ὅμως, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ πούς τοῦ Συμεῶν ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ὀπὴν τοῦ περιφράγματος, προϋποθέτει τὸν στυλῖτην καθήμενον κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον. Εἰς μεταγενεστέρους ἀκόμη χρόνους ἐδόθη ἄλλη ἐρμηνεῖα εἰς τὴν παράστασιν. Εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀνήκουσαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἴσως τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ στυλῖτης φαίνεται καθήμενος πιθανώτατα ἐπὶ σκαμνίου² (εἰκ. 3).

Αἱ διάφοροι αὐταὶ ἀπόπειραι ἐρμηνείας τῆς παραστάσεως τοῦ στυλῖτου δεικνύουν ὅτι αὕτη εἶχε καταστῇ, φαίνεται, ἀκατανόητος καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ζωγράφους τῶν κυρίως βυζαντινῶν χρόνων, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τοὺς ἀγιογράφους τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν περιόδου.

Πῶς ὅμως ἐδημιουργήθη ἡ παράδοξις αὕτη παράστασις τοῦ στυλῖτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος; Ὁ Wulff ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν παράστασιν λαμβάνων ὡς βάσιν τὴν πραγματικότητα. Παρεδέχθη δηλαδὴ ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ στυλῖτου προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον χαμηλὰ καὶ ἐγγύτατα τοῦ κίονος, ὁπότε, διὰ λόγους προοπτικούς, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἴδῃ τις

Εἰκ. 2. Ὁ Ὁ. Συμεών.
Τοιχογραφία (1548) Μον.
Βαβλαὰμ Μετεώρων.

¹ Τὸ σχετικὸν ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ βίου τοῦ Συμεῶν εἶναι τὸ ἀκόλουθον. Εἰς σκωλήξ ἀπὸ τὸν πλήρη ἐλκὼν πόδα τοῦ στυλῖτου «καὶ γὰρ ἡ διηγεαὶ ἐκείνη στάσει καὶ ἀνεκδοτῷ, τοῦ ποδὸς ἔλκει βρῦντος, διατριβὴ σκωλήκων τὸ σκέλος γενένητο», ἔπεσε πρὸ τοῦ κάτωθεν ἱσταμένου Σαρακηνοῦ φυλάρχου, μεταβληθεὶς εἰς πολὺ τιμιον λίθον. Migne, PG, 114,357. Καὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἔχομεν μίαν εἰσέτι ἐνδειξιν ὅτι οἱ στυλῖται ἴσταντο διαρκῶς ὄρθιοι. Εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Κύπρου μὲ χρονολογίαν 1730 καὶ οἱ δύο πόδες τοῦ Συμεῶν ἐξέρχονται ἀπὸ ὧπας εὐρισκομένης εἰς τὸ κιονόκρανον καὶ ὄχι εἰς τὸ περίφραγμα. Εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ εἰληταρίου τοῦ στυλῖτου ἐπιγραφὴν γίνεται λόγος περὶ τῶν σκωλήκων. D. Talbot Rice, *The Icons of Cyprus*, London, 1937, πίν. XLIII. 125 καὶ σ. 260, ἀριθ. 125.

² A. Muñoz, *I quadri bizantini della Pinacoteca Vaticana*, Roma, 1928, πίν. X. 3.

παρά μόνον τὸ ἄνω σῶμα τοῦ στυλίου¹. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὐτῇ τοῦ Wulff δὲν φαίνεται πιθανή, διὰ πολλοὺς λόγους. Κατ' ἀρχὴν εἶναι ἀκατανόητος διὰ τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν ἢ τόσον πιστὴ καὶ ἐπιστημονικὴ, θὰ ἠδύνατό τις

Εἰκ. 3. Ὁ Ἅγ. Συμεών.
Ἐξ εἰκόνης τῆς Πανακοθήκης
τοῦ Βατικανοῦ.

νὰ εἴπῃ, ἐφαρμογὴ τῆς φυσικῆς προοπτικῆς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της. Ἡ ἀπεικόνισις ἐξ ἄλλου τοῦ περιφράγματος γύρω τοῦ στυλίου, τὴν ὁποίαν ὁ Wulff φέρει εἰς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του, ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Ὅπου τὸ περίφραγμα αὐτὸ παρίσταται μὲ κάγκελλα, διὰ μέσου αὐτῶν διακρίνεται τὸ σῶμα τοῦ στυλίου, τὸ ὁποῖον φθάνει μόνον μέχρι τοῦ κάτω μέρους τοῦ στήθους². Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως, καὶ μὲ ὅλην τὴν προοπτικὴν βράχυνσιν, τὸ κιονόκρανον δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ κρίνῃ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα τοῦ στυλίου, ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ κάτω. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βάσις τῆς ἐρμηνείας τοῦ Wulff, ὅτι δηλαδὴ ὁ καλλιτέχνης προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον ἐγγύτατα τοῦ στύλου καὶ χαμηλότερον αὐτοῦ, ἀπο-

δεικνύεται ἐκ τῶν μνημείων ὄχι ἀσφαλῆς. Ἡ μικρογραφία τοῦ Ἅγ. Ἀλυπίου εἰς τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βατικανοῦ, ἢ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα (εἰκ. 1), καθὼς καὶ ἄλλαι ἀκόμη εἰκόνες στυλιτῶν³, ἔχουν σχεδιασμένον τὸ κιονόκρανον καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ περίφραγμα κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον εἰς θέσιν ὑψηλότεραν τοῦ κίονος καί, φυσικά, καὶ τοῦ στυλίου. Ἄν ἡ γνώμη τοῦ Wulff ἦτο ὀρθή, θὰ ἐπρεπεν εἰς τὰς εἰκόνας αὐτὰς νὰ φαίνεται ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ στυλίου καὶ ὄχι μόνον τὸ ἄνω μέρος. Λόγοι ὅθεν φυσικῆς προοπτικῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν παράδοξον αὐτὴν ἀπεικόνισιν τῶν στυλιτῶν.

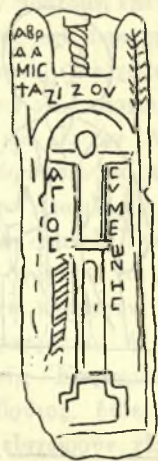
Ὁ Lassus ἀπεπειράθη μίαν ἄλλην ἐρμηνείαν τῆς παραστάσεως. «Ἐπὶ

¹ Ο. Wulff ἐν Th. Wiegand, Millet, III. 1: Der Latmos, Berlin, 1913, σ. 205, σημ. 2.

² Βλ. π.χ. II Menologio, πίν. 2. Ἐπίσης τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Νέας Μονῆς Χίου εἰς τὸ φωτογρ. λεύκωμα Γ. Τσίμα-Π. Παπαχατζηδάκη, Ψηφιδωτὰ τῆς Νέας Μονῆς Χίου, Ἀθῆναι, πίν. 41-46. Πρὸς αἰσθῶς καὶ ἐν Α. Orlandos, Monuments byzantins de Chios, II, Planches, Athènes, 1930, πίν. 26, 1.

³ Π.χ. ἡ τοιχογραφία τοῦ Συμεὼν Θαυμαστορεῖτου εἰς τὸ Πρωτάτον Ἅγ. Ὅρους: Ν. Κοντακώφ, Μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς τέχνης τοῦ Ἀθῶ (ρωσ.), Πετρούπολις, 1902, σ. 67, εἰκ. 28.

τοῦ κίονος, λέγει οὗτος, ὁ ἅγιος προστατεύεται ἀπὸ ἐν περιφράγμα. Τοῦτο ἀποκρύπτει τὸ κάτω σῶμα μέχρι τοῦ μέσου τοῦ στήθους. Κατ' ἀρχὰς παρέστησαν τὸν στυλίτην, ὅπως τὸν ἔβλεπον, δηλαδὴ μίαν προτομήν, εὐρισκομένην ὑπεράνω τοῦ περιφράγματος. Μία δυσαναλογία, εὐεξήγητος ἄλλωστε, ἤγαγεν εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῆς προτομῆς εἰς βάρος τοῦ περιφράγματος καὶ τοῦ κίονος. Αὐτὸς ἦτο ὁ μόνος τρόπος νὰ καταστήσουν εὐδιάκριτον τὴν προτομήν ἐπὶ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων¹. Διὰ τῆς ἀπλοποιήσεως μάλιστα ἐφθασαν μέχρι καταργήσεως τοῦ περιφράγματος. Οὕτως ὁ ἅγιος ἐνεφανίσθη ὡς ἀπλὴ προτομή ἐπὶ κίονος»². Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν καὶ ὁ Lassus παραδέχεται τὴν γένεσιν τῆς παραστάσεως ἐκ λόγων προοπτικῶν, ὅπως πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ Wulff. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντας λόγους, νομίζω ὅτι καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς ἡ βάσις, ἡ προοπτικὴ δηλαδὴ βράχυνσις, δὲν εὐσταθεῖ. Τὰ διαδοχικὰ ὅμως στάδια σχηματοποιήσεως καὶ ἀφαιρέσεως, τὰ ὁποῖα σημειώνει ὁ Lassus, ἔχουν ἀρκετὴν σημασίαν.

Εἰκ. 4. Ὁ Ὁγ. Συμεὼν.

Συριακὸν ἀνάγλυφον εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.

Λόγοι λοιπὸν προοπτικοὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν περίεργον παράστασιν τοῦ στυλίτου.

Τὴν ἐρμηνείαν τῆς εἰκόνης δέον, νομίζω, ν' ἀναζητήσωμεν ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν συστηματικὴν δηλαδὴ ἀπομάκρυνσιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀπὸ τὴν ρεαλιστικὴν παράστασιν, ἀπομάκρυνσιν ὑπαγορευομένην ἐκ λόγων σχηματοποιήσεως καὶ ρυθμοῦ. Εἶναι δηλαδὴ ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀπέφυγε, σχεδὸν συστηματικῶς, νὰ εἰκονίσῃ τὸν στυλίτην ὄρθιον ἐπὶ τοῦ κίονος, ἂν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητά, ὅπως εἶδομεν, οὗτος ἦτο πάντοτε ὄρθιος. Διὰ τὴν ἀπέφυγον οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ στυλίτου ὄρθιον μᾶς διδάσκουν αἱ ἐλάχισται τοιαῦται παραστάσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιοτέρα εἶναι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ εἰκὼν τοῦ Συμεὼν ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ συριακοῦ ἀναγλύφου ἀποκειμένου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου³ (εἰκ. 4). Ἐκεῖ ὁ στυλίτης εἰκονίζεται ὄρθιος ἐπὶ τοῦ κίονος, φέρων μακρὸν κολόβιον καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα δεήσεως. Περίφραγμα ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ. Ἐκ τῆς κυρίως βυζαν-

¹ Ἐννοεῖ ὁ σ. τὰς εὐλογίας καὶ ἄλλα μικρῶν διαστάσεων ἀντικείμενα, ὅπου παρίστανται στυλίται.

² Lassus, Ἐνθ' ἀν. 80.

³ Grabar, Martyrium, II, σ. 360, εἰκ. 139. Βλ. καὶ σ. 51, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

τινῆς ἐποχῆς οὐδὲν τοιοῦτον παράδειγμα εἶναι, εἰς ἑμὲ τοῦλάχιστον, γνωστόν. Οἱ Κρηῖτες ὅμως ἀγιογράφοι τοῦ 16ου αἰῶνος παρέστησαν τοιαύτας μορφὰς

Εἰκ. 5. Στυλῖτης.
Τοιχογραφία Μ. Ἀστε-
ρίου ἐπὶ τοῦ Ὑμητιοῦ.

ὁρθίων στυλιτῶν, ὅπως ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸ 1568 τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ εἰς τὴν ἀγιορειτικὴν Μονὴν Δοχειαρίου¹. Ἐκεῖ τὸ σχετικῶς ὑψηλὸν ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου περίφραγμα καλύπτει τὸ κάτω σῶμα τοῦ στυλίτου μέχρι περίπου τῆς ὀσφύος. Ἀργότερα, μία ἡμισοβεσμένη παράστασις στυλίτου μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τοιχογραφιῶν τῆς Μονῆς Ἀστερίου, ἐπὶ τοῦ Ὑμητιοῦ, εἰκονίζει τὸ περίφραγμα καλύπτον τοὺς πόδας μόνον τοῦ ἁγίου μέχρι τοῦ κάτω περίπου μέρους τῶν μηρῶν (εἰκ. 5). Αἱ παραστάσεις αὗται τῶν ὁρθίων στυλιτῶν ἀποδεικνύουν τὰς ἐρμηνείας καὶ τοῦ Wulff καὶ τοῦ Lassus περὶ προοπτικῆς βραχύνσεως ὅχι εὐσταθοῦσας, διότι εἰς αὐτάς, ἂν καὶ ὁ θεατὴς ὑποτίθεται εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον, ἐν τοῦτοις τὸ σῶμα τοῦ στυλίτου εἰκονίζεται σχεδὸν ὁλόκληρον.

Ἄλλ' αἱ παραστάσεις αὗται, ἰδίως τὸ συριακὸν ἀνάγλυφον τοῦ Λούβρου καὶ ἡ τοιχογραφία τῆς Μονῆς Ἀστερίου, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐννοήσωμεν διατί οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται ἀπέφυγον ἐπιμελῶς τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ὁρθίου ἐπὶ τοῦ κίονος, ὅπως δηλαδὴ ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ παράστασις ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ στυλίτου ὁρθίου δίδει

περισσότερον τὴν εἰκόνα ἀγάλματος ἐπὶ κίονος, χωρὶς νὰ παρέχη τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν, τὴν προκαλουμένην ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου προτομῆς, ὡς τὴν διεμόρφωσεν ἡ βυζαντινὴ τέχνη. Τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ ἀγάλματος θέλων, ἴσως, ν' ἀποφύγη ὁ ζωγράφος τῆς Μονῆς Δοχειαρίου παρέστησε τὸ περὶ τὸν κιονόκρανον περίφραγμα ὑψηλότερον τοῦ συνήθους.

Περισσότερον λοιπὸν λόγοι αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως ἀπέτρεψαν, φαίνεται, τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας ἀπὸ τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ὁλοσώμου ἐπὶ τοῦ κίονος. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, ὑπάρχει, ἴσως, καὶ ἄλλη ἀκόμη αἰτία. Ἡ ὁμοιότης δηλαδὴ, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ ὄρθιοι ἐπὶ τοῦ κίονος στυλῖται πρὸς τὰ ἀγάλματα. Ὅπως εἶναι γνωστόν, εἰς τὴν θρησκευτικὴν τέχνην τῶν Βυζαντινῶν τὰ ἐπὶ κίωνων ἀγάλματα εἰκονίζουσιν πάντοτε τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν².

¹ G. Millet, *Monuments de l'Athos, I, Les peintures*, Paris, 1927, πίν. 227.

² Βλ. π.χ. Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, 2a ἐκδ. Paris, 1925 - 1926,

Οἱ βυζαντινοὶ λοιπὸν τεχνῖται οὔτε ἀπὸ λόγους προοπτικῆς καὶ φυσικῆς ἀποδόσεως τῆς πραγματικότητος οὔτε ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων κατέληξαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς παραδόξου εἰκόνης τοῦ στυλῖτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος. Ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, ὅποτε ἐμφανίζεται ὁ πρῶτος καὶ περιφημότερος τῶν στυλῖτων, ὁ Συμεὼν, μέχρι τοῦ 19ου ἀκόμη, ἀσκηταί, διερχόμενοι τὴν σκληρὰν ζωὴν τῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς κίονος δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν¹. Οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται, ἂν καὶ καθημερινῶς τοὺς ἐβλεπον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς παραστήσουν ὅπως ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν παρέχουν οὗτοι τὴν ἐντύπωσιν ἀγαλμάτων. Καὶ ὅταν δὲ ἐνίστε, διηγουμένοι δι' εἰκόνων τὸν βίον τῶν, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς παραστήσουν ὀρθίους, προσεπάθησαν παντοιοτρόπως νὰ κολάσουν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐπὶ στύλου ἀγάλματος. Παράδειγμα αἱ μικρογραφαὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Συμεὼν εἰς τὸν κῶδ. 14 τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου, ἀνήκοντα εἰς τὸν 11ον αἰῶνα. Ἐκεῖ ὁ Συμεὼν, ἂν καὶ ὀρθίος, δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ πόδες του, ἀπὸ τῶν γονάτων περίπου, εἰσχωροῦν εἰς τὸ κιονόκρανον².

Ἐν ἀκόμῃ ζήτημα εἶναι ἀνάγκη νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ: Πόθεν ἔλαβον οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς ἀπεικονίσεως τῶν στυλῖτων ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος; Μετὰ τοῦ Demus³ πιστεύω καὶ ἐγὼ ὅτι πρὸς τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς παραστάσεως τῶν στυλῖτων δὲν εἶναι ξένα αἱ ἐπὶ ὑψηλῶν κίωνων προτομαὶ αὐτοκρατόρων κ.λ.π. Ὁ Μαλάλας (Bonn, σ. 279) διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν στέγην τοῦ μεγάλου ναοῦ, τὸν ὅποιον ἔκτισεν εἰς τὴν Κύζικον ὁ Ἀδριανός, ἔστησε καὶ τὴν ἰδίαν προτομὴν ἐπὶ κίονος «...στήσας ἐαυτῷ στήλην μαρμαρίνην στηθαρίου μεγάλου πάνυ...», σφωζομένην ἀκόμῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ διηγουμένου τοῦτο χρονογράφου. Ὁ ἴδιος ἐπίσης διηγεῖται ὅτι μετὰ τὸν ἐπὶ Γαίῳ Καλιγούλα μεγάλον σεισμόν, τὸν καταστρέψαντα τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ φιλόσοφος καὶ μάγος (τελεστής) Δεββόριος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ ὁμοίαν μελλοντικὴν καταστροφὴν, ἔστησε εἰς μίαν τῶν πλατειῶν τῆς πορφυροῦν κίονα καὶ ἐπ' αὐτοῦ προτομὴν, «στηθᾶριν μαρμαρίνον», χαράξας ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς τὴν ἐπιγραφὴν: «*Ἀσειστα, ἄπτωτα*»

II, σ. 630, εἰκ. 304,305 (Κῶδ. 6 M. Ἁγ. Παντελεήμονος Ἀθῶ) [H. Omont], *Evangelies avec miniatures byzantines du XIe siècle*, Paris, [1908], II, πίν. 119α (Κῶδ. 74 Ἐθν. Βιβλιοθ. Παρισίων), Δελτίον Ρωσ. Ἰνστιτ. Κωνσταντινουπόλεως, 12, 1907, Δεύκαμα, πίν. XXXI. 195, 196 (Ὀκτάτευχος Σεραγίου).

¹ Delehay, Ἐνθ' ἀν. CXX - CXXXV.

² Brockhaus, Ἐνθ' ἀν. πίν. 26.

³ O. Demus, *Byzantine Mosaic Decoration*, London, 1947, 29.

(Μαλάλας, Bonn, σ. 265)¹. Ἐκ τῶν προχείρως συλλεγέντων δύο αὐτῶν παραδειγμάτων γίνεται σαφές ὅτι τοιοῦτοι στυλοὶ, φέροντες προτομὰς αὐτοκρατόρων ἢ ἄλλας μορφάς, δὲν ἦσαν ἀσυνήθεις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔδωκαν οὗτοι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς παραστάσεως τῶν στυλιτῶν ἐν προτομῇ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Πρὸς ἐν τοιοῦτον συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ κίονες τῶν στυλιτῶν εἰκονίζονται σχεδὸν πάντοτε, ὥς εἶδομεν, ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου καὶ φέρουσι κιονόκρανα μὲ πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν, ὥς καὶ βάσιν μὲ γλυφάς. Τοιοῦτοι δὲ πράγματι ἦσαν οἱ ὑψηλοὶ κίονες μὲ τὰς προτομὰς αὐτοκρατόρων ἢ ἄλλων προσώπων, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμεν ὅχι μόνον αἱ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι πληροφορίαι τοῦ Μαλάλα, ἰδίως ἡ περὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ οἱ σωζόμενοι στυλοὶ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, οἱ φέροντες ἄλλοτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀγάλματα αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὥς εἶδομεν, ἀντεγράφησαν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας αἱ θύραι καὶ τὰ μικρὰ καθ' ὕψος παρὰθυρα, τὰ εἰκονιζόμενα εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν.

Ὅτι δὲ τοιοῦτοι στυλοὶ μὲ προτομὰς αὐτοκρατόρων ἀνηγείροντο καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἀκόμη χρόνους δεικνύει ἡ προτομὴ τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, εἰκονιζομένη ἐπὶ ὑψηλοῦ κατακόσμου κίονος μετὰ βάσεως εἰς μίαν μικρογραφίαν τοῦ κώδικος τοῦ Ζωναρᾶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Εἰσενσε τῆς Μοδένης, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὸν 14ον ἢ 15ον αἰῶνα². Τὴν παράστασιν αὐτὴν εὐστοχώτατα ὁ Σπ. Λάμπρος ἐσχέτισε πρὸς τὰς «στῆλας», ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ἀπεκάλουν τὰ ἀγάλματα τῶν αὐτοκρατόρων³. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου εἰς τὸν κώδικα τῆς Μοδένης κατ' οὐδὲν διαφέρει ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν στυλιτῶν, καὶ μάλιστα ἀπὸ μερικὰς τῶν παλαιωτέρων, ὅπου τὸ περὶ τὸν στυλίτην περίφραγμα ἔχει παραλειφθῆ⁴.

Ἄν καὶ ἡ ἰδέα τῆς παραστάσεως τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ξένη πρὸς τοὺς στύλους μὲ τὰς προτομὰς αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων προσώπων, ἐν τούτοις ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἰδέας, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εἰς τὰς εἰκόνας τῶν στυλιτῶν καὶ τέλος ἡ ἰσχυρὰ σχηματοποιήσις τῆς εἰκόνης αὐτῆς ἀνήκουν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας.

¹ Τοῦ δευτέρου τούτου περιστατικοῦ, τοῦ ἐκτιθεμένου ὑπὸ τοῦ Μαλάλα, μνεῖαν κάμνει καὶ ὁ Lassus, "Ενθ' ἀν. σ. 80, σημ. 1, ἀλλὰ διὸ νὰ τὸ ἀπορρίψῃ, ὥς ἄχρηστον μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν ἐρμηνείαν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος.

² Σπ. Λάμπρου, Λεύκωμα Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, Ἀθῆναι 1930, πίν. 55.

³ Αὐτόθι, σ. 21.

⁴ Π.χ. Lassus, "Ενθ' ἀν. πίν. XVIII. 1, XXI. Grabar, Martyrium, Λεύκωμα, πίν. LXIII. 1.

Οὗτοι, μὲ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν σχηματοποίησιν, ἔφθασαν εἰς τὴν δημιουργίαν εἰκόνας, ἡ ὁποία, ἂν καὶ ἐλαχίστην πλέον σχέσιν ἔχει μὲ τὴν πραγματικότητα, ἐν τούτοις δίδει ζωηρὰν καὶ ἐξόχως ἐντυπωτικὴν τὴν ἰδέαν τοῦ στυλῖτου.

Ἡ εἰκὼν αὐτὴ τοῦ στυλῖτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος εὐρίσκεται βεβαίως ἔξω πάσης πραγματικότητος. Ἐν τούτοις αὕτη ἀποδίδει πολὺ ἑναργέστερον οἰασθήποτε ρεαλιστικῆς παραστάσεως τὸν ἔξω παντὸς κανόνος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τρόπον διαβιώσεως τοῦ στυλῖτου ἐπὶ μακρὰς δεκάδας ἔτων ὀρθίου εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος, τὸ σκληρότερον δηλαδὴ εἶδος ἀσκήσεως, τὸ ὅποιον, κατὰ τὸν ὅον αἰῶνα, ἐπενόησεν ὁ Συμεών, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου ἀποκληθεὶς, καὶ δικαίως, «*τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης*».

Α. ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ